

– № 3-4, 1-4.

4. Бойцов М. Исторические встречи как казусы исторического сознания // Казус: индивидуальное и уникальное в истории. 2003. – М., 2003. – Вып. 5.

5. Оглоблин О. Люди Старої України. – Мюнхен, 1959.

6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (далі – ІР НБУ), ф. II, № 16894.

7. Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 51, оп. 1, спр. 2576.

8. Лазаревський О. Описание старой Малороссии. – К., 1893.

9. Частная переписка Г.А.Полетики (1750 – 1784 г.) // Киевская старина. – 1894. – Т. 48.

10. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 13600.

11. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 1, спр. 2447.

12. ЦДІАК України, ф. 54, оп. 3, спр. 1761.

13. ЦДІАК України, ф. 1826, оп. 3, спр. 238.

14. ЦДІАК України, ф. 1826, оп. 1, спр. 99.

15. ЦДІАК України, ф. 1826, оп. 1, спр. 116.

16. ЦДІАК України, ф. 1826, оп. 1, спр. 194.

17. ІР НБУ, ф. II, № 16894.

Онопрієнко О.В.
Глухівський міський
краєзнавчий музей

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН У ДЕРЖАВІ НА ДОЛЮ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА НА ПРИКЛАДІ СЕЛА КУЧЕРІВКА

Для кожної людини батьківщина починається з рідної домівки, місця, де вона народилася, милих серцю краєвидів, її рідних та знайомих. Саме тому у вивченні загальної історії України велику роль відіграє знання історії рідного краю. Ми найчастіше досліджуємо життєдіяльність видатних особистостей, адже їх місце в історії визначене тим, наскільки вони її змінили. Проте не слід забувати про пересічних громадян, які вимушено опинились в ситуації, коли сама історія пропонувала їм зробити вибір або нав'язувала нове життя замість старого, хоча, можливо, далеко не ідеального. Великі потрясіння відбувались не тільки в центрі, а й стосувались кожної конкретної місцевості. Прослідкувати це можна на прикладі історії одного із сіл Глухівщини, зокрема Кучерівки.

За доби Гетьманщини Глухівська сотня входила до складу Ніжинського полку. Її роль і місце у козацькій державі визначалось тим, що протягом 1708-1782 рр. Глухів був столичним містом. Значну кількість населених пунктів у Глухівській сотні становили рангові маєтності гетьманів. Це, зокрема, села Кучерівка, Сопич, Потапівка, Марчихина Буда, Мутин, Камінь та слобідка Нова Гребля. Села були відписані на гетьманську булаву за часів

Богдана Хмельницького, лише на нетривалий час переходячи у власність приватних осіб та монастирів [1, 87]. Одним із сіл, даних на гетьманську булаву, була Кучерівка. Вона знаходиться в шести верстах від Есмани по сусідству із Студенком, по фамільним паперам заселена з 1609 року Леонтієм Кочурою, від якого отримала свою назву [2, 815]. По журналу Ханенка в 1722 році «Гетьман (Скоропадський – авт.) отъехал с Глухова до Кочеровки, маєтности своей... июня 23 прибыл ясновельможный з всем своим двором до Кочеровки, – его вельможность там на месяц, для слабости, отпочевал» [3, 9, 71].

На початку XVIII ст. у Глухівській сотні з'явилась і особиста власність гетьманів. 26 травня 1730 р. імператриця Анна Іоанівна видала грамоту Данилу Апостолу, в котрій зазначалось, що «близ Глухова, Нежинского полку, селу Кочуровке, с приселками ж Сопичем и Потаповкою, сто пятьдесят два двора, быть за тобою, подданным нашим» [1, 87]. Велику частину маєтностей на території Глухівської сотні становили приватні володіння. Багатьох представників страшинських родів приваблювали численні природні угіддя, великі розміри сотні і їх близькість до столиці.

У 1736 р. за громадськими відомостями в Кучерівці нараховувалось 68 козаків і 16 посполитих [2, 816]. Поділ села на дві громади зберігся до початку XX ст.

10 листопада 1764 р. був виданий маніфест, у якому повідомлялось про те, що гетьман Кирило Розумовський зрікся влади, гетьманство ліквідовано, натомість відновлено діяльність Малоросійської колегії з місцем перебування у Глухові. Президентом другої Малоросійської колегії і генерал-губернатором Малоросії було призначено відомого російського полководця, генерал-аншефа, графа П.О.Румянцева (1723-1796 рр). Указом Сенату від 16 вересня 1781 р. на початку січня 1782 р. на Лівобережну Україну розповсюдився адміністративно-територіальний устрій Росії. Тут було створено три намісництва: Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське. За указом імператора Павла I з 1796 р. Глухів знаходився у складі Малоросійської, а за указом імператора Олександра I з 1802 р. Чернігівської губернії. Царським указом від 3 травня 1783 р. українським селянам було заборонено переходити з одного місця проживання в інше, і вони фактично перетворились у кріпаків. Козацтво залишилось особисто вільним. Окремі права козаків були збережені і закріплені «Зводом законів Російської імперії» [4, 65].

Зі зміною влади змінилися і власники поселень. Наприклад, село Кучерівка відходить у власність графу О.П.Румянцеву та його спадкоємців. Саме з його діяльністю пов'язують будівництво кам'яної Михайлівської церкви в Кучерівці на місці старого дерев'яного храму, побудованого ще в 1660 р. При

Румянцевих Кучерівка була одним із найбагатших сіл повіту. Селяни жили спокійно, сплачували помірні податки. Так тривало до 1830 року, коли, за твердженням старожилів, Румянцев надіслав керуючому листу, в якому повідомив про свій намір продати помістя в Кучерівці і пропонував селянам відкупитися самотужки. Але керуючий інформацію приховав, хоча по селу поширилися чутки про плани власника. Кучерівці не хотіли вірити і були впевнені в тому, що подаровані імператрицею Катериною землі нащадки графа не продадуть. Поява в селі нового власника штаб-ротмістра Дмитрія Петровича Амосова викликала невдоволення селян. Вони навіть відправили своїх ходаків у Петербург з проханням захистити їх від Амосова. В свою чергу той викликав солдат для придушення бунту. Десять найбільш активних селян було відправлено до глухівської в'язниці. Конфлікт тривав більше місяця. Новому власнику важко було керувати своїми володіннями. В історії села він залишився як один із найжорстокіших поміщиків, від якого потерпали не тільки кріпаки, а й інші категорії населення, хоча його нащадки (Микола Дмитрович, Володимир Михайлович, Олександра Семенівна Амосови) залишили по собі добру пам'ять [5]. До Д.П.Амосова перейшло 5 тисяч десятин землі. 36 десятин орної землі у селі належало церкві [6, 30]. За даними, які характеризують соціально-економічний розвиток Глухова і Глухівського повіту за 1861 р., пані Амосова володіла також і винним заводом в Кучерівці в урочищі Каменки. Амосівський сад вважався одним з найкращих у повіті [7, 7].

Статистичні дані середини XVIII-XIX ст., зокрема акти 1648 р. та 1649 р. говорять про те, що село належало до великих населених пунктів – «деревень». За церковними записами число прихожан у 1770 р. становило 770 чол. і 743 жін., 1790 р. – 834 чол., 770 жін., 1810 р. – 855 чол., 830 жін., 1830 р. – 903 чол., 915 жін., 1850 р. – 820 чол., 870 жін., 1860 р. – 824 чол., 890 жін. [2, 816]. Приходський літопис подає наступну кількість прихожан: 1867 р. – 905 чол., 1009 жін., 1868 р. – 914 чол., 994 жін., 1869 р. – 734 чол., 802 жін., 1870 р. – 747 чол., 808 жін., 1872 р. – 794 чол., 855 жін., 1874 р. – 1035 чол., 1084 жін., 1876 р. – 103 чол., 1069 жін., 1878 р. – 1011 чол., 1063 жін. 1882 р. – 1056 чол., 1072 жін., 1884 р. – 1052 чол., 1050 жін., 1885 р. – 1051 чол., 1054 жін. [5].

Кількість населення та його рівень життя залежали від багатьох чинників, одним з яких був показник стану здоров'я. Незважаючи на окремі зміни в медичній галузі, які відбулись після 60-х років XIX ст. (в Глухові діяли 1 лікарня, 1 богадільня, існували лікарні в поміщицьких маєтках Миклашевського та Марковича) [7, 16], лікарів катастрофічно не вистачало (в Чернігівській губернії працював всього 71 лікар, таким чином на кожного приходилось 20 тис. населення [7,

5]), і розраховувати на швидку медичну допомогу не доводилось. 1872 р. у Кучерівці спалахнула епідемія тифу та холери, яка лютувала упродовж вересня-грудня. За рік в селі помер 101 житель – 48 чоловіків і 53 жінки. У 1879 р. сюди знову прийшов тиф. Не було вжито запобіжних заходів, тому в січні число хворих перевищило за двісті чоловік. Після звернення у відповідні органи село відвідали представник земства та земський лікар.

Врожайні роки позитивно впливали на соціально-економічний розвиток Кучерівки. Так у 1860 р. при Михайлівській церкві було відкрито церковно-парафіяльну школу, в якій навчалось 29 дітей, у 1861 р. – парафіяльне училище.

1868 р. поміщик Микола Дмитрович Амосов на кошти, які залишила за заповітом Олександра Семенівна Амосова, побудував приміщення для училища на три кімнати. Він матеріально підтримував заклад, учителів та учнів. Відомо, що у 1878-1879 навчальному році тут навчалось 78 хлопчиків та 7 дівчат. Десять з них (всі діти селян) були допущені до випускних іспитів і отримали свідоцтва про освіту.

Існувала і земська школа, в якій у 1896 р. у трьох групах навчалось 119 учнів, у 1902 р. – 94 хлопчики. З цього ж року в селі почала працювати церковна школа грамоти і рукоділля для дівчат, яку відвідувало 18 дівчаток. Попечителем школи був Володимир Михайлович Амосов. У 1882 р. в Кучерівці було відкрито парафіяльне попечительство, яке очолив місцевий священник Іван Якович Бугославський. До його складу ввійшли ісправник Микола Васильович Линов, сільський староста Юхим Свистунов, селянин Єгор Гричаников, священник с.Студенок Христофор Гонорський, псаломщик Василь Корейко, священник Порфирій Краснов, диякон Григорій Бурневський, виконуючий обов'язки псаломщика Іван Симонтовський, селяни Іван Кіндратович Трегубов, Єгор Гричаников, Степан Зіновійович Васюков, Михайло Якович Горбачов, Петро Матвійович Дроздов, Іван Єрмолайович Дроздов, Максим Андрійович Супрунов, Кузьма Степанович Гричаников, солдат Григорій Юхимович Зимокін, козаки Яків Кіндратович Обрамчуков, Єлисей Іванович Степаненко, Іван Якович Матосов [5].

Родина Амосових зробила великий внесок у розвиток села. Завдяки меценатській допомозі Володимира Михайловича Амосова в 1897-1898 рр. було проведено перебудову церкви, встановлено новий іконостас, закуплено нове церковне начиння, побудовано огорожу навколо церкви, відремонтовано стару капличку на цвинтарі. За заповітом Миколи Дмитровича Амосова його колишні кріпаки отримали в 1898 р. 20 тис. крб.

Селянська громада не стояла осторонь загальнодержавних подій. Вона разом зі священником Михайлівської церкви висловила свою позицію

щодо вбивства Олександра II, надіславши на ім'я нового імператора листа, який засвідчує, що акція народовольців не мала підтримки в селянському середовищі, для якого Олександр II був визволителем: «Ваше императорское величество, Всемилостивейший Отец. Душа наша болит, сердце терзается, услышав роковую весть о том, что рука бесчеловечного убийцы поразила Сердце России – Царя, отца Отечества, Благодетеля, Освободителя народа. Тяжело-горестно таково событие, – оно потрясло всех верных сынов России и особенно нас, любимых детей покойного Императора, крестьян. Все мы, от старца, убеленного сединами, до едва умеющего говорить и сознавать, долго и горько плакали и скорбели непритворно. Принося вместе с нашими Пастырями усердные молитвы к Царю Царствующих об упокоении на месте покоя и блаженства мученика-страдальца, Царя-Освободителя. Но молитвы и пролитые слезы не успокоили нас, наше простое сердце вполне чувствует, понимает и дорого ценит те великие блага, которые оказаны нам незабвенным Монархом и посему кроме молитв помыслили почтить память Усопшего каким либо добрым делом. Узнав, что Царственная рука Вашего Императорского Величества начертала обществу своей столицы: «Желательно было бы, чтобы на месте, где поражен Государь построен был храм». Общество крестьян и нашего села неразрывно с своим Священником принимает смелость, со смиренным поклоном, просить, молить Ваше Императорское Величество, благоволите допустить и нас твоих преданных подданных принять участие в благоделе, устройстве св. храма на земле, освященной драгоценной кровью Божия Помазанника. На первый раз от нас крестьян и нашего духовного отца приносим на святое дело 87 р. Сер. Не отриньте, Державный Государь, эти ничтожные наши приношения. Оно почерпнуто не столь великих источников, но от людей, богатых только усердием и любовью к своему Царю и есть чистосердечная дань благодарности к Почившему, а вместе и дань высокой преданности к Вашему Императорскому Величеству, нашей Надежде.

Вместе с этим приношением мы крестьяне во главе с Настоятелем своим дерзаем повергнуть к стопам Вашего Императорского Величества великую нашу скорбь об отнятии от нас Отца, а равно и клятву, что все мы всегда будем преданы и покорны Вашей Самодержавной воле и готовы верою и правдою служить Вашему Императорскому Величеству всю свою жизнь.

Вашего Императорского величества верные подданные Черниговской губернии Глуховского уезда села Кучеровки Михайловской церкви настоятель Иоанн Бугославский. Уполномоченные от общества крестьян собственников села Кучеровки сельский староста Евфимий Свистунов и крестьянин

собственник Егор Гричаников» [5].

Цікавою подією в житті села наприкінці XIX ст. стало відкриття 21 листопада 1897 р. «народної чайної» [5]. Ініціатором цього став Глухівський комітет Попечительства про народну тверезість

У XX ст. Кучерівка увійшла поділеною на дві громади: козацьку і селянську. Козаки мали земельні наділи по 15 десятин, 5 селянських дворів – по 12 десятин, решта селян – разом 1262 десятини, що складало в середньому по 2,5 десятини на двір [6, 31].

Отже, наведені дані засвідчують, що село активно реагувало на всі зміни, які відбувались в країні, а рівень життя його мешканців безпосередньо залежав від цих змін.

Посилання

1. Токарев С.А. Глухівська сотня за матеріалами Генерального слідства про маєтності Ніжинського полку 1729-1730 рр. // Сіверщина в контексті історії України. Матеріали шостої науково-практичної конференції. – Суми, 2007.
2. Чернігівські єпархіальні відомості, частина неофіційна за 1866 р. – Чернігів, 1866.
3. Діаріуш. – М., 1858.
4. Белашов В.І. Глухів – столиця Гетьманщини (До Глухівського періоду історії України (1708-1782 рр.)). – Глухів, 2005.
5. Приходський літопис Чернігівської Єпархії Глухівського повіту села Кучерівка з 1867 до 1905 р. Приватна колекція.
6. Історія сіл Глухівщини. Матеріали відділу освіти Глухівської районної державної адміністрації. – Глухів, 2007.
7. Глуховщина за століття. Статистические данные по социально-экономической характеристике за 1860-1955 годы. – Фонд Глухівського міського краєзнавчого музею, КН- 3637, Дв-486.

*Горенко Л.І.
Державна академія керівних
кадрів культури і мистецтв,
м.Київ*

КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ГЛУХІВЩИНИ У ТВОРЧОСТІ М.Ф.ПОЛТОРАЦЬКОГО (до 280-річчя від дня народження)

Серед пріоритетних досліджень з історії національної української культури є висвітлення діяльності Марка Федоровича Полторацького (1729-1795) – видатного оперного співака (бас-баритон), хорового диригента, теоретика і педагога, культурно-громадського діяча України та Росії. При цьому важливим є культурологічний огляд культурно-мистецької діяльності М.Ф.Полторацького в контексті збереження національних традицій, а також висвітлення нововиявлених фактів щодо його життєтворчості та відомостей про його